

Krigen og krigen om krigen. En kommentar

Marianne Neerland Soleim

I min kommentar rekker jeg bare å skrape litt i overflaten av krigen og krigen om krigen.

Blir vi aldri ferdig med krigen? Det aner meg at ikke bare middelalderhistorikerne ved AHR, men muligens alle ansatte ved UiT og store deler av Norges befolkning har stilt seg dette spørsmålet flere ganger det siste tiåret. Spørsmålet har vært en gjenganger i norsk offentlighet i en årrekke. Vi blir aldri ferdig med krigen konstaterer faghistorikerne og heller ikke med krigen om krigen med det første. Hverken ved UiT eller i norsk offentlighet. Det handler om økende avstand og generasjonsmotsetninger, om kommersielle interesser og mediemakt, og om nasjonal, lokal og personlig selvforståelse.

Vi skal ikke lengre tilbake i tid enn en knapp uke for å finne argumenter til hvorfor vi aldri må bli ferdig med krigen. En duknakkert Tromsøordfører beklaget da på vegne av Tromsø kommune til etterkommere av jødiske familier og andre som ble deportert til konsentrasjonsleirene høsten 1942. Dette er grunn nok til ikke å legge krigen bak oss.

Bak grafer, tall og helseundersøkelser finner vi historiene om alle menneskene som gjerne forsvinner i all kildekritikken. For befolkningen i nord handler det vel så mye om de psykiske senskadene av krigen forårsaket av angrep på sivile, fangenskap, deportasjon av jøder i nord, henrettelser og deportasjon av partisanene, bombing, mineulykker, nedbrenning av hjem, tvangsevakuering, sykdommer og sult under krigen, og ikke minst en lokalbefolkning hvor barn og voksne ble vitner til mishandling og drap av utenlandske krigsfanger rett utenfor stuedøren.

I 1986 bestemte Sosial- og Helsedepartementet seg for å gjennomgå regelverket for tildeling av krigsskadepensjon. Krigen om krigen finner mye av sitt grunnlag i denne undersøkelsen fra det såkalte Eitingerutvalget. Det var særlig vurderingen av om veteranenes samlede krigspåkjenninger kunne sies å komme opp i en grad som svarte til krigspensjoneringslovenes begrep "usedvanlig hard påkjenning" som var interessant. Endringen i krigspensjoneringslovgivningen i 1968 og som førte til vedtakelsen av tilleggsloven, var nemlig at det var påvist økt dødelighet og legemlig sykkelighet hos visse grupper av krigsdeltakere. Det gjaldt de overlevende fra konsentrasjonsleirene og krigsseilere som hadde vært utsatt for spesielt alvorlige og langvarige krigspåkjenninger. Men kampene ved Narvik kvalifiserte ikke automatisk som usedvanlig harde påkjenninger, og dermed heller ikke

til krigsskadepensjon. Dette ble oppfattet som et bevis på at sentralmakten ikke anerkjente de nordnorske krigshendelsene.

I nord er vi ikke ferdig med krigen om krigen og spørsmålet er kanskje om vi noensinne blir det. Narvik-felttoget er i sentrum for krigen om krigen. Er historien om Narvik glemt, og hvis det er tilfelle, hva er fortiet, glemt eller underkommunisert? Forfatter Jan Pettersen mener det er «den nordnorske krigshistorie som er blitt fortiet» og med nordnorsk krigshistorie mener han Narvik-felttoget.

Historiker Joakim Aalmen Markussen konkluderer i sin doktorgradsavhandling at i de første tiårene etter andre verdenskrig hadde de nordnorske soldatene en «stilltiende posisjon i fortellingen om Narvik. De ble ikke heroisert, men på ingen måte fremstilt som glemt.» Det at de nordnorske soldatenes innsats ved Narvik ble iscenesatt som glemt, gjorde dem glemt. Det faktum at flere hevdet at myndighetene ikke hadde anerkjent innsatsen til de nordnorske soldatene, gjorde kampene fortiet, skyggelagt og underkommunisert.

Samtidig ble sentralmakten opphøyd som den eneste autoritative tildeler av anerkjennelse. Eitingersaken ble fremstilt som et bevis på at de nordnorske soldatenes innsats ikke var anerkjent av norske myndigheter. Derfor var det knyttet stor spenning til dekorasjonsprosjektet som ble satt i gang av Forsvarsdepartementet i 2011. Det var en mulighet for norske myndigheter å erkjenne at de hadde et ansvar for å tildele medaljer til glemte begivenheter og personer. Skuffelsen var stor da disse glemte ikke kvalifiserte for heder fra departementet.

Kurt Henrik Dalmo påpekte doktorgradsavhandling (2021) ved AHR at det er påtakelig at de militærhistoriske studiene om Narvik 1940 utelukkende er gjort av menn, handler hovedsakelig om menn, og trolig for det meste lest av menn. Minnehistorisk handler dette i stor grad om et maskulint minne av en av de mer maskuline historiene i krig. Studier med et kjønnsperspektiv hadde absolutt vært på sin plass. Og det trengs, kvinner er knapt nevnt i krigen om krigen og det er en fin anledning til å reklamere for det nylig publiserte trebindsverket “Andre verdenskrig i nord”.

Berge Furre fremhevet i 2009 at den egentlige krigen skjedde i nord. Han jobbet som prest på Sørøya i Finnmark i noen uker i 1996. Kildekritisk er vel dette for kort tid til at han kunne ha noen inngående kunnskap om hva som skjedde i nord under krigen. Men han fremhevet også et viktig poeng. Ifølge Furre var det mange i Norge ikke klar over hva som

skjedde i Finnmark under krigen. Hendelsene her burde fått større plass i historien, og bør for all del ikke glemmes av de kommende generasjoner. Dette må fremdeles understrekes.

Innsatsen ved felttoget ved Narvik i 1940 viste at vanlige arbeidsfolk fra Nord-Norge og Trøndelag kunne slå fra seg. Lokalbefolkningen samlet seg bak soldatene som kjempet i fjellene, og som faktisk var i stand til å føre tyskerne over på defensiven. Ved slutten av krigen, holdt folk i Finnmark ut og mange risikerte eget og familens liv ved å stå opp mot tyske okkupanter. Krigen om krigen blir neppe ferdig med det første.